

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). Випуск 36.
Вінниця, 2023

УДК 811.161.2'343

АПЕРЦЕПЦІЯ Й АСОЦІАЦІЯ В ЧИТАЦЬКІЙ ВЕРИФІКАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО ОБРАЗУ

Олена Маленко

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

Україна, м. Харків, вул. Алчевських, 29

malenalingva@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4753-0036

APERCEPTION AND ASSOCIATION AT READER VERIFICATION OF THE POETIC IMAGE

Olena Malenko

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Alchevskykh St., 29, Kharkiv, Ukraine

malenalingva@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4753-0036

Стаття ознайомлює з науковим вивченням механізмів індивідуальної читацької інтерпретації поетичного тексту Сергія Жадана «І жінка з чорним як земля волоссям», зокрема верифікації читачами образу фатальної жінки. Основну увагу приділено явищу аперцепції, уперше дослідженою свого часу Олександром Потебнею, який прокоментував аперцепційний досвід людини в проєкції на мовну діяльність, на розуміння змісту слова в художньому контексті. У процесі декодування текстової інформації силу аперцепції употужнюють асоціації як результат лінгворецептивної діяльності читача. З урахуванням набутого досвіду, сформованих уявлень, цінностей, оцінок читачі можуть по-різному верифікувати той чи той словесний образ, що й було виявлено в ході здійсненого лінгвістичного дослідження.

Ключові слова: аперцепція, асоціація, інтерпретація поетичного тексту, верифікація словесного образу, лінгвосвідомість, Олександр Потебня, Сергій Жадан.

Introduction. *The author of the article presents a study of the phenomenon of apperception. Scientists understand apperception as the perception of information through human experience, its ideas, images, assessments. Apperception is an important mechanism for interpreting the content of an artistic text and verifying a verbal image. A linguistic interpretation of the philosophical understanding of apperception was proposed by Oleksandr Potebnya in his work «Thought and Language» (1862), adapting this term to the needs of scientific understanding of language as a result of the spiritual and linguistic creative activity of a person. The problem of individual decoding of the*

meanings of the artistic word and text through the prism of acquired experience (apperception), described at one time by Potebnya, was further elaborated in the works of modern Ukrainian and foreign scientists and now attracts researchers who study the functioning of language in the anthropocentrism paradigm. The article is relevant because it touches on the issues of anthropocentric linguistics, in particular the individual reception of the text by the reader.

Purpose. The purpose of the article is to scientifically comment on the apperceptive and associative potential of paradigmatic and syntagmatic models in the processes of verification of the poetic text in general and the image in particular by recipients of different statuses.

Methods. Research methods: functional; conceptual analysis, method of distributive analysis.

Results. The linguistic material of the study was a poem by the famous Ukrainian poet Serhiy Zhadan, which depicts the image of *la femme fatale*. The study proved that recipients of different ages and experience verified this image in different ways. Students and teachers from the field of philology were involved in the experiment. The discrepancy in the verification of the image of *la femme fatale* was revealed at the level of reactions and associations to the word *flask*. Young recipients associated this word with alcohol as a harmful factor. That is, the woman depicted by the poet appears in their verification as vicious, drinking. Disapproving reactions to the image are strengthened by paradigmatic and syntagmatic models, the lexical support of which are the words *portwine, rage, smoke, strike, kill*. For the sake of a woman, the hero is ready to burn down houses, go on strike, and kill all poets. If only this woman would pay attention to him. Instead, the recipients of the adult group recognized this woman as driven, independent and self-sufficient.

Originality. Such a different reaction to the word *flask* is due to individual experience, individual ideas and reactions to the stimulus word. The originality of this article is due to the extrapolation of the theoretical provisions of Oleksandr Potebny and other Ukrainian linguists in the study of the receptive potential of Serhiy Zhadan's text. Also, originality is due to the implementation of an experiment regarding the perception of content and image by specific readers.

Conclusion. The anthropocentric character of modern studies on linguopoetics, on the study and understanding of the artistic text actualizes the aesthetic communication of the author — the text — the reader. This has prospects for learning the cognitive mechanisms of the formation of a competent reader. This reader is able to harmonize with the author, understand his intention and decode the author's meanings.

Key words: apperception, association, interpretation of a poetic text, verification of a verbal image, linguistic awareness, Oleksandr Potebnia, Serhii Zhadan.

Постановка проблеми

Феномен апперцепції як характеру сприймання довкілля через наявний конкретно-чуттєвий досвід індивіда вперше був описаний Ляйбніцем, який розрізняв *перцепцію* (конкретно-чуттєве (сенсорне) сприймання; просте безпосереднє уявлення про зовнішній світ) і *апперцепцію* (усвідомлене сприймання, що пов'язане з набутим (попереднім) досвідом людини) як вияв вищої форми пізнавальної діяльності) [9, с. 35]. Лінгвістичну інтерпретацію філософського розуміння апперцепції запропонував Олександр Потебня в праці «Думка і мова» (1862), припасовуючи цей термін до потреб наукового осмислення мови як результату духовної й лінгвокреативної діяльності людини. Учений загалом розглядав мову як безперервний, динамічний творчий процес,

екстраполюючи ці онтологічні сутності й на мову поетичну: слово є першоелементом і мови, і художньої творчості; поетична мова є ситуативним мовленнєвим актом, зміст якого щоразу може бути іншим.

Декодування змісту поетичного твору як ситуативного мовленнєвого акту залежить від інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників. До перших Потебня уналежнював зовнішню і внутрішню форму слова: у зовнішній формі слова закладена об'єктивна думка незалежно від кожного конкретного розуміння окремою особою значення слова; у внутрішній формі слова поєднане об'єктивне й суб'єктивне в освоєнні дійсності людиною [6, с. 110]. Також важливим є контекст, у якому можуть бути актуалізовані смисли (значення) метафоричного або звичайного слова [6, с. 267]. Як екстралінгвальний чинник творення й декодування смислів поетичного твору вчений розглядав набутий конкретно-чуттєвий досвід автора / читача, крізь призму якого й відбувається авторська інтерпретація дійсності та її читацька верифікація. Власне, ідеться про апперцепцію, яку Потебня трактував як «участь найсильніших мас уявлень у творенні нових думок» [7, с. 82 - 83], тобто нових смислів, які постають як індивідуальний (раціональний, емоційний) досвід розуміння ідей, закладених у змісті слова й поетичного тексту. Засобом апперцепції в поетичному тексті є слово в цілісності його зовнішньої та внутрішньої форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання читацького сприймання поетичного тексту в його смислових верифікаціях, декодування сенсів художнього твору з опорою на його різнорівневий мовний патерн і наявний життєвий та художньо-естетичний досвід реципієнта є актуальним для української лінгвопоетики, що підтверджено працями мовознавців Галини Сюти, Світлани Єрмоленко, Володимира Калашника, Лариси Кравець, Лідії Лисиченко, Олени Маленко, Анатолія Мойсієнка, Олесі Тележкіної та ін. Основоположником верифікаційного студіювання поетичного тексту в межах національної традиції вважаємо фундатора Харківської філологічної школи Олександра Потебню; у світовому філологічному просторі ці питання свого часу були осмислені й науково відрефлексовані Михайлом Бахтіним, Віктором Виноградовим, Гансом-Георгом Гадамером, Фердінандом де Соссюром, Мішелем Фуко та ін. Тож проблема індивідуального декодування смислів художнього слова й тексту крізь призму набутого досвіду (апперцепція), описана свого часу Потебнею, набула подальшого опрацювання в працях зазначених науковців і зараз приваблює дослідників, що вивчають функціонування мови в парадигмі антропоцентризму.

Досліджуючи феномен апперцепції і роль слова в апперцепційній системі поетичного тексту, проф. Анатолій Мойсієнко розвинув ідеї Олександра Потебні й запропонував такі положення: «апперцепція сприяє формуванню цілісного

образу, виконуючи синергетичну роль у «складанні» його конкретно-чуттєвих та емотивно-оцінних складників»; «пізнавально-апперцепційний механізм знаходить свій вияв через текст на власне сприйняттєвому рівні»; поетичний текст є апперцепційною системою, «що характеризується корелятивністю зв'язку «першочергово освоєне в контексті — сприйняте на основі попереднього»; «особливо виразно апперцепційний потенціал поетичного тексту простежується на лексико-семантичному рівні»; декодування смислів поетичного тексту з опертям на лексико-семантичний ресурс «передбачає врахування апперцепційних ресурсів кожного слова», що має контекстне навантаження [4, с. 16 - 17]. Тобто слово стає для реципієнта «своєрідним досвідом, здатним відповідно апперцептувати конкретне поняття в межах його контекстуальної видозміненості» [4, с. 20] й пробуджувати у свідомості асоціації, співвідносні із цим поняттям. Асоціації, що виникають у процесі апперцепційних реакцій читача на конкретне слово-стимул віддзеркалюють характер освоєння й концептуалізації ним дійсності в знаннях, уявленнях, образах, цінностях, оцінках.

Мета пропонованої розвідки полягає в науковому коментуванні апперцепційного й асоціативного потенціалу внутрішньотекстових елементів (парадигматичні й синтагматичні моделі) у процесах верифікації поетичного тексту загалом й образу зокрема реципієнтами різних статусів. Для реалізації поставленої мети й досягнення відповідних результатів були задіяні релевантні для досліджень мови художнього тексту методи: *функційний* («для вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць у реалізації художньої функції в тексті»); метод *контекстуального аналізу* («для визначення й опису місця мовної одиниці в художньому контексті»); метод *дистрибутивного аналізу* («для виявлення функційних ресурсів мовного оточення лексичних одиниць у контексті (творення образних моделей чи художньої ситуації, нашарування додаткових (емотивно-оцінних) конотацій») [3].

Виклад основного матеріалу дослідження

Викладені вище положення теоретичні розгорнемо в пропонованому рецептивно-лінгвістичному аналізові вірша Сергія Жадана «І жінка з чорним як земля волоссям», який уміщено в книзі «Вогнепальні й ножові» (1, с. 79 - 80) і яким автор починає розділ «Фляга». У процесі ознайомлення зі студентськими розвідками, зокрема магістерськими і курсовими роботами, де автори представляли літературознавче дослідження цього тексту й образу, було виявлено, що їхнє сприймання жінки мало неоднозначне трактування, яке різнилося насамперед на аксіологійному рівні й спиралося на індивідуальні уявлення, асоціації, оцінки щодо створеної поетом текстової реальності в її лексико-граматичному моделюванні.

Наводимо текст вірша.

І жінка з чорним, як земля, волоссям,
яку я знаю вже стільки років,
живе собі, не переймаючись зовсім,
поміж вогнів і вечірніх мороків.

Поміж світла й гарячого листя,
поміж стін і пташиних криків.
поміж підземних русел, що переплелися,
поміж усіх своїх снів і фріків.

Вона ходить собі на стадіони й ринки,
ховаючи в куртці телефон і флягу.

І я готовий палити сусідські будинки,
щоби вона звернула на мене увагу.

Я готовий позбавити міста керування
і на портвейн перетворювати озерну воду,
лише б вона, згадуючи про моє існування,
писала мені листи про життя і погоду.

Я готовий влаштовувати на її вулиці страйки,
лише б бути ближче до її ніжності й люті
і слухати всі її втомлені байки
про те, з ким вона спить і кого вона любить.

Я вигадую нові літери та розділові знаки,
і вб'ю всіх старих поетів, які ще щось пишуть,
щоби вона забувала про те, що могла знати,
щоби вона дивилася в темряву й слухала тишу.

Небо за її вікнами буде холодне й зелене.

Дощ буде заливати пам'ять її невичерпну.

Хай забуває про все.

Хай забуває навіть про мене.

Лише про мене хай забуває в останню чергу.

Для виявлення індивідуальних верифікацій образу і розуміння механізмів його смислової та емотивно-оцінної інтерпретації було здійснене опитування 30 респондентів, серед яких однакова кількість студентів-філологів і викладачів-філологів з урахуванням гендерного балансу (рівномірна кількість жінок і чоловіків). Запропоновані питання для опитування: 1) який провідний мотив вірша; 2) який ключовий образ вірша; 3) якою є ця жінка — об'єкт почуттів ліричного героя, предмет його кохання; 4) яким постає з тексту це кохання; 5) що зумовило ту чи ту верифікацію образу (лексико-граматичні засоби словесного образотворення). Для чистоти експерименту й максимальної індивідуалізації думок не були запропоновані готові відповіді, з яких треба обрати потрібне.

На перші два питання реакції були спільні: мотив кохання, любові, сильних почуттів до жінки; ключовий образ — жінка, фатальна для героя, тобто *la femme fatale*. Тетяна Муранець подає такі атрибути фатальної жінки: «зовнішня привабливість, неординарність, енергія магнетичного, часто немотивованого впливу на чоловіка, маскування свого справжнього внутрішнього світу й характеру, авантюрна поведінка, емоційна екстатичність, почуття впевненості й самодостатності, стихійна жіночність, харизма, обізнаність з чоловічою психологією» [5, с. 82]. Якщо вибірково ілюструвати ці характеристики текстовим матеріалом, то маємо такі контекстні аргументи:

зовнішня привабливість: *жінка з чорним як земля волоссям* (чорне волосся, отже ефектна брюнетка, що асоціативно на рівні стереотипу пов'язують із зовнішнім маркером пристрасності);

почуття впевненості, самодостатність, авантюризм: <...> *живе собі, не переймаючись зовсім; Вона ходить собі на стадіони й ринки, / ховаючи в куртці телефон і флягу;*

емоційна екстатичність: *лише б бути ближче до її ніжності й люті;*

магнетичний вплив на чоловіків: *І я готовий палити сусідські будинки, щоби вона звернула на мене увагу; Я готовий позбавити міста керування / і на портвейн перетворювати озерну воду; Я готовий влаштувати на її вулиці страйки; Я вигадаю нові літери та розділові знаки, / і вб'ю всіх старих поетів, які ще щось пишуть.* Фатальність цієї жінки інтенційно прозора й оприямлена в тексті відповідним лексико-граматичним ресурсом, що й забезпечує читацьке сприймання авторської версії *la femme fatale*.

На решту питань респонденти дали відповіді, певною мірою протилежні, залежно від їхніх статі й віку, а також уявлень і ціннісних установок, емпіричного досвіду.

Характеристики *la femme fatale* в тексті Жадана «І жінка з чорним як земля волоссям».

Реакції студентів і студенток.

Схвальний оцінний модус у реакціях студентів: *приваблива; з довгим чорним волоссям; не білявка; компанійська; драйвова, п'є коньяк; любить спілкуватися по телефону; ніжна; має популярність у чоловіків; крута, суперова.* Схвальні реакції студенток: *ефектна, красива, смілива.*

Несхвальний оцінний модус у реакціях студентів: *балакуча.*

Несхвальні реакції студенток: *титуща; порочна; пропаща; не ідеальна; набагато старша за героя; має багато коханців; байдужа до героя й до всього; може бути злою; впливає на нього негативно; штовхає на зло й негарні вчинки, страйки, вбивства.*

Реакції викладачів і викладачок. Схвальний оцінний модус (викладачі й викладачки): *пристрасна брюнетка; стовідсоткова жінка; фатальна жінка; горда, знає собі ціну; знає смак життя; сексуальна; має багатий жіночий досвід; авантюрна й амбітна (зі знаком+); смілива; упевнена; епатажна; зваблива; шалена; ніжна; уміє кохатися; гарна коханка; мрія поета.*

Несхвальний оцінний модус у реакціях викладачок: *мисливиця за чоловіками; маніпулює чоловіками; здатна звабити чоловіка й розбити родину; небезпечна.*

У несхвальних реакціях образ фатальної жінки постає деструктивним, що певною мірою корелює з коментарем Тетяни Муранець: «Здебільшого художня інтенційність образу такої жінки пов'язується з деструктивним впливом на чоловіків, які в подальшому зазнають драматичного розчарування, пов'язаного з руйнуванням і розвінчуванням їхнього жіночого ідеалу» [5, с. 82].

Загальні характеристики кохання, відтвореного в тексті (схвальні й несхвальні, повторювані): *романтичне, шалене, пристрасне, сильне, неймовірне, космічне (схвальність); апокаліптичне, нещасне, порочне, нерозділене, дивне, безрозсудне, негармонійне (несхвальність).*

Отже, очевидним є творення індивідуального сюжетно-сміслового простору й аксіологічного маркування образу для кожного читача, і цей процес вибудовування власних сцен на основі наявного тексту, на думку науковців (Соссюр, Філлмор), забезпечують як лексико-граматичні ресурси тексту, так і власна уява реципієнта (тобто інтерпретатора), його знання про світ загалом і контекст зокрема, а також розуміння ним наміру автора (що важливо для гармонійно рецептивної інтеракції між автором і читачем).

Актуалізаторами художньо-пізнавальних й апперцепційних процесів у свідомості читача стають слова в комплексі парадигматичних й синтагматичних зв'язків, які й формують відповідний контекст як смисловий вузол поетичного тексту. Якщо вибудувати парадигматику жаданівського вірша в проєкції на апперцепційну активність читачів, то маємо такі лексико-семантичні стимули: *фляга; портвейн; ніжність; лють*. Саме ці стимули виявилися продуктивними для читацьких верифікацій на основі виявлених індивідуальних асоціацій як результату власних уявлень і досвіду.

Найбільший апперцепційний розрив (дисонанс) було зафіксовано в сприйманні різновіковими категоріями реципієнтів слова *фляга*, яке стало ключовим лексичним мотиватором протилежних характеристик образу жінки: *титуща, порочна, пропаца (несхвальність); драйвова; наша людина; епатажна; знає смак життя (схвальність)*. При цьому така емотивно-оцінна асоціативна реакція на слово-стимул не зумовлена його узуальним значенням (нейтральна семантика денотата): ВТССУМ: *фляга — 1) похідна плоска переважно металева*

посудина, іноді обплетена або обшита чим-небудь, яку носять на поясі, через плече тощо; баклага; 2) Велика посудина з ручками, призначена для рідини; бідон [1, с. 1521]; вікіпедія: фляга (від нім. *Flacher* або нім. *Flachmann*) — плоска або овальна невелика місткість для довготривалого зберігання рідини, переважно води, як правило металева з пробкою, що нагвинчується. Використовується мандрівниками, відпочивальниками, військовими та працівниками, які діють у польових умовах [<https://uk.wikipedia.org/wiki/Фляга>]. Цю нейтральну конотацію трансформувало сучасне функційне використання фляги як місткості для алкогольних напоїв (у цьому разі флягу носять або в кишені або у сумці).

Залежно від уявлень і відповідних ціннісних орієнтацій (студенти / студентки) та життєвого досвіду й відповідних ціннісних орієнтацій (викладачі / викладачки) асоціативний ланцюг за суміжністю *фляга* → *алкоголь* спровокував різні оцінні конотації образу *la femme fatale*: для молоді — несхвальний модус (алкоголь — це шкідливо, погано); для дорослих — схвальний (алкоголь — це драйв). Отже, маємо розбіжність не на рівні розуміння значення слова (предметно-поняттєвий конструкт) різними реципієнтами, а на рівні сформованих моделей концептуалізації явищ дійсності в їхніх асоціативних, емотивних, оцінних характеристиках. Посилив несхвальність жіночого образу (для реципієнток студентського кола) метафоричний контекст *Я готовий <...> на портвейн перетворювати озерну воду*, де антиномія *портвейн* — *озерна вода* на рівні ціннісних установок ідентифіковано як несхвальне — схвальне; погане — гарне. Тож асоціативна парадигматика *фляга* — *портвейн* стала для цих реципієнток логічним апперцептивним стимулом закріплення несхвальності образу.

Слово *фляга*, окрім внутрішньотекстового навантаження, цілком функційне і як заголовне слово розділу «Фляга» (чуттєво-емоційний, рефлексивний наратив). Це слово на апперцепційно-асоціативному рівні провокує неоднозначність смислових конотацій змісту розділу в його сюжетах, образах, суперечливості їхніх дій, думок. Заголовне слово, на думку проф. Анатолія Мойсієнка — це «своєрідний семантичний і естетичний досвід», що є «субстанціональною ознакою цілісної текстової структури» [4, с. 28].

Парадигматичний рівень образу фатальної жінки в її емотивно-оцінних характеристиках доповнює антонімічний біном *ніжність* — *лють* у контексті *лише б бути ближче до її ніжності й люті*. Цю антиномію студенти / студентки відрефлексували здебільшого з актуалізацією семантики слова *лють*, оскільки воно логічно вписалося в модель героїні зі знаком — (слово *лють* було декодовано в його узуальному значенні: 1) те саме, що лютування; 2) почуття роздратування, злості, гніву [8, с. 575]. Реципієнти викладацької групи у своєму сприйманні поданого контексту декодували його зміст цілісно, у єдності

протилежних почуттів як ознаки темпераменту жінки, вияву її експресивності, чим вона й приваблює ліричного героя.

Розвинули й закріпили двовекторну читацьку верифікацію фатальної жінки й сенсотвірні синтагматичні моделі. Більшою мірою студентки несхвально маркували такі з них: *палити сусідські будинки; влаштовувати на її вулиці страйки; вб'ю всіх старих поетів* (негативний вплив жінки на ліричного героя; провокування його на агресивні вчинки й дії); *і слухати всі її втомлені байки / про те, з ким вона спить і кого вона любить* (розбещеність жінки). Мотивували несхвальність оцінно марковані дієслівні внутрішньотекстові компоненти *палити будинки; влаштовувати страйки; вб'ю поетів*, у яких актуалізована семантика деструктивності, агресії. Улогічилася із семантикою деструктивності й синтагматична модель *з ким вона спить і кого вона любить*, негативну оцінну конотацію якої забезпечила контекстна опозиція *з ким спить — кого любить*, тобто різносуб'єктність духовних і тілесних уподобань героїні (що верифіковано як певну аморальність). Попри такі характеристики героїні реципієнти зі студентського кола визнали, що відтворене в тексті почуття героя є сильним, хоча й негармонійним для обох. Для літературної ідентифікації деструктивного кохання був наведений образ Рахіри з повісті Ольги Кобилянської «Земля».

Натомість реципієнти викладацької групи інтерпретували прокоментовані синтагматичні моделі як засіб гіперболізації почуттів героя, його пристрасті, бажань, водночас покори, залежності від цієї жінки, готовності на авантюрні вчинки заради неї. Життєвий досвід, емпірично сформовані уявлення й цінності цих реципієнтів сприяли певній романтизації образу зображеної поетом *la femme fatale*.

Осмишуючи інтерпретаційні й герменевтичні ресурси поезії, Георг Гадамер убачав сенс поетичного тексту в його здатності активувати інтелектуальну й творчу діяльність читача щодо конструювання власних смислових моделей і версій, зумовлених духовним і душевним досвідом людини [Гадамер]. Однак відправним пунктом усіх інтерпретацій постає сам текст як продукт індивідуальної мистецької діяльності автора, як реалізація закладеного в тексті художнього наміру. Тож бажаним для читача є розуміння цього наміру, утіленого в конкретній текстовій реальності, де омовлення зазнають важливі для самого автора цінності, де втілені його уявлення про світ і буття. Видається, жаданівська *la femme fatale* в його художній версії вартує того, щоби її кохати, адже за Жаданом: *Любов варта всього — варта болю твого, / варта твоїх розлук, / варта відрази і мук, / псячого злого виття, / шаленства і милосердь. / Варта навіть життя, / не говорячи вже про смерть* (2).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок

Студіювання поетичних текстів у їхньому інтерпретаційному потенціалі виходить на розуміння онтологічних засад художнього текстотворення: буття літературного тексту здійснюється в інтелектуальній діяльності реципієнта, який декодує авторські смисли й творить нові відповідно до власного світоглядного й культурного ресурсу, життєвого досвіду й загальної еволюції пізнання (антропоцентрична парадигма). Положення О. Потебні про апперцепційний потенціал слова, про роль індивідуального досвіду в сприйманні художнього тексту й, відповідно, у декодуванні авторських смислів і творенні власних розвинулися сьогодні в положеннях когнітивної поетики, одним із завдань якої є пошук відповіді на питання: «як поетична мова та художні форми, а також сприйняття поетичного і, ширше, художнього тексту регламентуються й визначаються характером концептуалізації, тобто осмислення світу людиною, а також особливостями притаманних їй когнітивних процесів раціональної й емоційної обробки інформації» [2, с. 37 - 38].

Антропоцентричність сучасних студій з лінгвопоетики, з вивчення й осмислення художнього тексту як засобу естетичної комунікації *автор — текст — читач* має перспективи пізнати когнітивні механізми формування читача, здатного гармонізувати з автором щодо розуміння тих сенсів, що є важливими для митця і які закладені ним у художньому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1628 с.
2. Воробйова О. Когнітивна поетика в Україні: напрями досліджень. *Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес*: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича, 2004. С. 37-38.
3. Маленко О.О. Лінгвопоетика як науковий досвід: питання методології і методів лінгвістичного аналізу художньої мови. *Лінгвістичні дослідження*: Зб. наук. праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Випуск 54, т.2 . Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. С. 99-111.
4. Мойсієнко А.К. Слово в апперцепційній системі поетичного тексту : Декодування Шевченкового вірша. Київ, 2006. 304 с.
5. Муранець Т. Портрет фатальної жінки в прозі Івана Франка. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2013. Випуск 58. С. 82 – 97.
6. Потебня А.А. Из записок по теории словесности: Поэзия и проза. Тропы и фигуры. Мышление поэтическое и мифическое. Харьков, 1905. 625 с.
7. Потебня А.А. Мысль и язык. Киев : СИНТО, 1993. 191 с.
8. Словник української мови : в 11 томах. Том 4. Київ, 1973. 640 с.
9. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 35 – 36.

ДЖЕРЕЛА

1. Жадан С. Вогнепальні й ножові. Харків, 2012. 160 с.
2. Жадан С. Пливи, рибо, пливи. Чернівці, 2016. 30 с.

REFERENCES

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2009. 1628 s.
2. Vorobiova O. Kohnityvna poetyka v Ukraini: napriamy doslidzhen. Aktualni problemy romano-hermanskoï filolohii v Ukraini ta Bolonskyi protses: Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii. Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t imeni Yurii Fedkovycha, 2004. S. 37-38.
3. Malenko O.O. Lihvopoetyka yak naukovyi dosvid: pytannia metodolohii i metodiv lihvistychnoho analizu khudozhnoi movy. Lihvistychni doslidzhennia: Zb. nauk. prats KhNPU imeni H.S. Skovorody. Vypusk 54, t.2 . Kharkiv : KhNPU imeni H.S. Skovorody, 2021. S. 99-111.
4. Moisiienko A.K. Slovo v appertseptsiinii systemi poetychnoho tekstu : Dekoduvannia Shevchenkovoho virsha. Kyiv, 2006. 304 s.
5. Muranets T. Portret fatalnoi zhinky v prozi Ivana Franka. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. 2013. Vypusk 58. S. 82 – 97.
6. Potebnya A.A. Iz zapisok po teorii slovesnosti: Poeziya i proza. Tropy i figury. Myshlenie poeticheskoe i mificheskoe. Harkov, 1905. 625 s.
7. Potebnya A.A. Mysl i yazyk. Kiev : SINTO, 1993. 191 s.
8. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tomakh. Tom 4. Kyiv, 1973. 640 s.
9. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. Kyiv : Abrys, 2002. S. 35 – 36.

SOURCES

1. Zhadan S. Vohnepalni y nozhovi. Kharkiv, 2012. 160 s.
2. Zhadan S. Plyvy, rybo, plyvy. Chernivtsi, 2016. 30 s.

Маленко Олена Олегівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і лінгводидактики Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

Olena Malenko, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of The Department of Ukrainian Studies and Linguistic Didactics, (Ukraine).

Автор статті презентує дослідження явища апперцепції. Науковці розуміють апперцепцію як сприймання інформації крізь набутий людиною досвід, її уявлення, образи, оцінки. Апперцепція є важливим механізмом інтерпретації змісту художнього тексту й верифікації словесного образу. Лінгвістичну інтерпретацію філософського розуміння апперцепції запропонував Олександр Потебня в праці «Думка і мова» (1862), припасовуючи цей термін до потреб наукового осмислення мови як результату духовної й лінгвокреативної діяльності людини.

Проблема індивідуального декодування смислів художнього слова й тексту крізь призму набутого досвіду (апперцепція), описана свого часу Потебнею, набула подальшого опрацювання в працях сучасних українських та зарубіжних науковців і зараз приваблює дослідників, що вивчають функціонування мови в парадигмі антропоцентризму.

Стаття є актуальною, оскільки торкається важливих питань антропоцентричної лінгвістики, зокрема індивідуальної рецепції тексту читачем. Мета статті полягає в науковому коментуванні апперцепційного й асоціативного потенціалу парадигматичних і синтагматичних моделей у процесах верифікації поетичного тексту загалом й образу зокрема реципієнтами різних статусів. Методи дослідження: функційний; концептуального аналізу, метод дистрибутивного аналізу. Мовним матеріалом дослідження став вірш відомого українського поета Сергія Жадана, у якому зображено образ la femme fatale.

Матеріал дослідження — вірш Сергія Жадана «І жінка з чорним як земля волоссям», у якому автор створив словесний образ фатальної жінки. Дослідження довело, що реципієнти різного віку й досвіду по-різному верифікували цей образ. До експерименту були залучені студенти й викладачі зі сфери філології. Розбіжність у верифікації образу *la femme fatale* була виявлена на рівні реакцій та асоціацій до слова *фляга*. Молоді реципієнти асоціювали це слово з алкоголем як шкідливим фактором. Тобто зображена поетом жінка постає в їхній верифікації як порочна, питуща. Посилюють несхвальні реакції на образ парадигматичні й синтагматичні моделі, лексичною опорою яких є слова *портвейн, лють, палити, страйкувати, вбивати*. Заради жінки герой готовий палити будинки, страйкувати, вбивати всіх поетів. Лише б ця жінка звернула на нього увагу. Натомість реципієнти дорослої групи визнали цю жінку як драйвову, незалежну й самодостатню.

Така різна реакція на слово *фляга* зумовлена індивідуальним досвідом, індивідуальними уявленнями й асоціаціями обраних реципієнтів. Оригінальність цієї статті зумовлена екстраполяцією теоретичних положень Олександра Потебні та інших українських лінгвістів в дослідження рецептивного потенціалу тексту Сергія Жадана. Також оригінальність зумовлена здійсненням експерименту щодо сприймання змісту й образу конкретними читачами.

Антропоцентричний характер сучасних студій з лінгвопоетики, з вивчення й осмислення художнього тексту актуалізує естетичну комунікацію *автор — текст — читач*. Це має перспективи пізнати когнітивні механізми формування компетентного читача. Цей читач здатний гармонізувати з автором, розуміти його намір і декодувати авторські сенси.